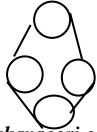

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: KEI NA VEIVAVAKOSO LOTU VAKARISITO**

June 03, 18: Penitiko 2 [Penetost 2]: Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegu-cegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka.

Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

I Samuela 3: 1-10, [11-20]: *Nai matai kei nai karua ni Samuela e dua ga nai vola balavu enai vola vivigi [scroll]. Ea qai wasei ga e muri me vakarawarawataka na kena volai ka maroroi me veirauti ka rawarawa na kena wiliki. Na vuna ga ni kune vakawasoma kina na yacai Samuela me vaka ni baleti koya ga nai vola; e rairai ni a vakaitavi ena kena volai ena 1375 se 1220 BC/BCE. E nanumi ni levu ea vola ko Samuela, ia eso na tikina e vakaitavi kina ko Necani na parofita kei Kata [I Veigauna 29:29]. Nai naki ni vola me volai kina nai otioiti ni Dauveilewai ko Samuela, [nai balebale ni yacana :sa vakarorogo Kalou-I Samuela 1:20]. Ea tukuna na veisau levu e yaco mai na Nona veiliutaki na Kalou [theocracy], ki na nodra a kerea na Isireli mera sa vakatui [monarchy]. Ia e dei tu ga na nodra vakabauta ni nodra Kalou ga ko Jiova e veiliutaki ka sai Koya talega na nodra Tui. Ia, me dua ga na tamata me vakayacora nai tavi ni veiliutaki se nai tavi vakatui me vakataki ira na vo ni veimatani tu ka ra tiko tikivi ira. Dina ga nira sa vakatui, ia me dei tu ga na nodra vakaliuci ka vakararavi tikoga vei Jiova; e dua na kenai vakaraitaki vinaka ko Tevita na Tui ka duidui sara mai vei Saula nai matai ni tui. Nai matai ni tui ko Saula ka sega soti sara ni vinaka na nona veiliutaki, kei nai vakavakarau ni tui rogo ka dokai ko Tevita, ka sa nodrai nuinui na Isireli. Mai vei Tevita sa yavutaki kina na nodra bula ena kena buli cake na vakasama vakaMesaia me vaka era a parofisaitaka mai na parofita, kei ira nai apositolo ka sa mai vakadeitaka na Lotu vaKarisito ni sai Jisu ga sa kawa mai vei Tevita. Sa matata sara ena vakasama vakaJiu nira namaka tikoga e dua na Mesaia me mai veisereki ka sa kenai balebale nira sega ni vakabauti Jisu ni sai Koya na Mesaia era namaka. II. Ke tiko na nomu gauna mo wilika kece nai vola nei Samuela ka rogoca kina nai talanoa ni nona cakacaka na Kalou ka vakayagataki ira na Nona tamata me yaco kina na Nonai naki. Vakatotolo ga na wasei ni I Samuela: 1-7:Sa baleta na bula nei Samuela, kei na nodra ravuravu na meca, kei na nodra kerea na Kalou me vukei ira. 8-15:35: Sa buli Saula me tui ko Samuela, kei na nodrau*

vakaitavi vata na tui kei na luvena ko Jonanaci enai valu. Ia, ea sega ni taucoko na nona vakarorogo Vua na Kalou na tui ko Saula. 15:35-31:13: Ea buli ko Tevita me Tui ko Samuela, ea sega ni bau kila ko Saula na veibuli sa yaco oqo. Ea tekivu me rogo ko Tevita ena nona a vakadrukai Koliaci na qaqa ni Filisitia. Ka sa rogo vakalevu ko Tevita ena nona veiliutaki enai valu, me vaka ni sa dauqaqa ena nona ravuravu, ia sa sega ni rogo levu ko Saula. Sa sigema ko Saula ni sa rogolevu mai ko Tevita me vaka na nodra seretaka voli na goneyalewa ni Isireli: 'Sa vakamatea ko Saula e 1000 na meca, ia sa vakamatea ko Tevita e 10 na udolu na meca [29:5]. Sa dro voli ko Tevita mai vei Saula, ka kauti ira yani na nonai lawalawa ki Filisitia. Erau a vakamatei ko Saula na tui kei Jonacani na luvena ena nodrai valu kei ira na Filisitia. Sa dei tu ga na lewa ni Kalou ena veika me baleti Tevita, ko ya me sa tui Isireli. Ea kaya na Kalou vei Samuela, 'Au sa cati Saula ka'u sega ni vakatara me tui tikoga e Isireli. Kakua ni yalobibi tiko me baleti koya...lako vei Jese ena koro ko Peceliema baleta ni'u sa digitaka e dua vei ira na luvena me tui' [I Samuela 16:1].

I Samuela 3:1-10, [11-20:] Era a vakadidivarataki ira na Isireli vei Samuela na lumuti ni Kalou, era guta ga me dua na nodra tui. 'Solia mai vei keimami e dua na neimami tui me liutaki keimami,' oqo na nodrai le na Isireli. Sa matata ni sega ni rawarawa na veisaqasaqa mai Ijipita kei Fero, ko Fero kei na Kalou. O cei me lewai Isireli? Na Kato ni Veiyalayalati sa vakadeitaka na Nona tiko na Kalou ena nodra vanua na Isireli. Ko Jiova na nodra Tui ea kauti ira mai Ijipita ki na vanua ni sucu kei na oni. Ko Mosese, Josua kei Samuela eratou sa matataka na Kalou ena nodra bula, ia era sega ni vakatokai me tui, baleta ni sai Jiova [Yahweh] na nodra Tui. Era sa qai soqoni mai Rama ka ra cike tikoga vei Samuela ni ra sa vinakata mera vakatui: na vuna: 1. Sega ni veiganiti koi rau na luvei Ila merau veisosomitaki baleta na nodrau i valavala dukadukali. 2. Era dui caka nodra ga na veimataqali e 12 e Isireli ka sega ni dua me liutaki ira ena nodra cakacakavata; era sa diva lesu na gauna ni nodrau veiliutaki ko Mosese kei Josua. 3. Me vakataki ira na veivanua era volekati ira ena nodra vakatui [8:5]. Sa sega ni vakaio ga vakarawarawa ko Samuela, **ia me vaka na nonai vakarau sa dauvakarogotaka Vua na Kalou na veika kece ena nona masu.** Sa dei tu vei Samuela na nodrai **vakarau ko ya ni sa nodra tui ga na Kalou ko Jiova,** ia ni a vakaraitaka Vua na Kalou na veisau era sa vinakata na lewe ni vanua, ka sa vakadonuya na Kalou. II. Sa kaya na Kalou ni ko ira na Isireli era sega ni cati Samuela, ia era sa cati Koya me nodra Tui, [8:8, 19]. Ia, oqo **mera sa lakova mada nai lakolako vou sa gadreva na lomadra, ia era na qai kila talega na veika ena tara na nodra bula: ena liutaki ni nodra vanua, ena**

nodra vakani, kei na veigacagaca ni veiliutaki kei na nodra maroroi ka taqomaki mai vei ira na nodra meca. Ni vakamacalataka ko Samuela nai tavi mera colata ni ra sa vakatui, era sa rogoca ka kaya ga ni sai koya ko ya na veika era vinakata. III. Na 9-11 nai talanoa totoka ena nona vakauti mai ko Saula ka talai mai vei tamana ko Kisi me vaqara na asa ea yali. Oqo nai lakolako erau a mai sota kina kei Samuela, ko koya na ‘tamata ni Kalou,’ ena kila na vanua e tu kina na asa [9:8, 19]. Ni raici koya ko Samuela ni cauravou totoka [9:17-27], ea la’ki kana vata kei koya mai Rama na vanua ni vakacaboi soro, oti ko ya ea qai lumuti koya mei matai ni tui Isireli, [9:26-10:1-27]. Sa vakamacalataka ko Samuela na veika me baleta na nodra via vakatui sa vola vakaivola nai tavi ni vakatulewa vakatui [10:25-27]. IV. Na 11:14-18 sa dusia na nona vakatulewa na tui e sa lumuta na Kalou, kei na nona curumi ena Yaloi Jiova, se Yalo Tabu [11:6], ka me vakayacora kina nai lesilesi vakatui. Dina ni sa lumuti oti mai vei Samuela, sa tarava na nona vakatakilai Saula ki vei ira na lewei Isireli raraba ni sai koya na nodra tui. Oqo nai tavi vakaparofita ka vakayacora ko Samuela mai Kilikali [13-15], me kacivaka raraba ni sa tui Isireli ko Saula, era vakayacora e dua na kena soqo levu ni marau. Sa yaco na lomadra, era sa vakatui ka sa daumaka na nona veiliutaki baleta ni vakarorogo tiko Vua na Kalou!

B. Nai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, na nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka me me veivuke. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata... meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuki [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veilutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same oqo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na*

veimataniu sa wawoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na mataniu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakaru [Deuteronomy –deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Na Same 139 e tiko enai ka lima ni wasewase [107-150], qai raica na kenai vakamacala e cake.

B. Na Same 139: 1. Na Daunisame ko Tevita sa vakacaucautaka na Kalou ena vuku ni Nona loloma kei na Nona yalodina ena kedra maliwa na agilosu, ka qaravi Koya ena Nona vale tabu. Na Kalou ogo sa vakayacora na lomana na Daunisame ni sa daumasu vagumatua Vua. Ko Koya sa solia na veivakaukauwataki ena nona bula. II. Ko Jiova sa cecere mai vei ira na veikalou, mai vei ira na tui; ni sa cecere ga ko Jiova. Sa dodonu kina me dausalavata na vakacaucautaka na Kalou kei na vakavinavinaka ena vuku ni veisolisoli sa solia vakayauyau mai, na veika kece sa vakavutuniyautaki kina ko ira e vuravura, ena veika vakayago kei na veika vakayalo. Sa Kalou ko Jiova sa dau rogo masu ka solia na veika kece eda gadreva me vaka na lomana. Sa kauwaitaki ira era sa yalomalumumu ka yalo malua ena mata ni Kalou, sa wanonovi ira talega ko ira era boletaka na nodra kaukauwa se qaqa. III. Sa vakasalataki keda na Daunisame ni dodonu ga meda kauta mai na noda leqa Vua, baleta nida kila ni wawoliti keda na ca kei na meca. Sa dau dina na Kalou ka wawoliti keda na ligana sa dau dina, ka dauveitaqomaki. IV. Sa vakadeitaka na Daunisame na Nona dina na Kalou, na Nona loloma sa wawoliti keda. Sa sega ni mudu na Nona loloma. Na Kalou ea buli keda ka na sega sara ni biuti keda se laivi keda. Sa vakavulici keda me kua sara ni vakayacora ga na lomada, ia na loma ga ni Kalou me yaco ena noda bula.

C. Ai Vakamacala me baleta nai vola nei Paula vei ira mai Koronica

Nai vavakoso mai Koronica e tauyavutaka ko Paula ena 50 AD/ACE ni oti na nona veisiko ki Aceni [Cakacaka 18:1-7]. Na yavu ni vavakoso ogo na vunau nei Paula vei ira na Jiu ena nodra vale ni lotu, ka so vei ira era a veisau taumada [Cakacaka 18:8]. Nai vola nei Paula ki Koronica ea volai mai Efeso enai ka tolu ni nona kaulotu ko Paula [Cakacaka 19:1-20:1], rauta na 55AD/ACE. Dina ga ni vakatokai mei matai ni vola, ia ea sa volavola oti ko Paula ki nai vavakoso ogo [5:9], ka saumi talega mai, [7:1] ka sa tiki ni vola ogo nai sau ni taro ni vavakoso ogo. E dua na koro levu ko Koronica kai kelekele ni waqa, e tiko ena ceva kei Kirisi. Sa sinai talega ena kena veilasa ka tiko kina na veikalou eso ka vaka kina ko Afarodaite [Aphrodite], na kalou yalewa ka qaravi ena dauyalewa [prostitution]. Ni a yaco me dua na koro ni vakacegu vei ira na sotia mai Roma, ka sa tubu vata kina vakalevu nai valavala ca. E na vosa vakaviti e dau kainaki ko Koronica ni 'koro ni ca,' sa dina sara ni koro ni ca. Sa taumada ni vunau kina ko Paula, ka so vei ira sa lotu era sega ni duavata kei na veika sa vunautaka ko Paula se na kena vakadewataki, ka vakavuna na nodra taroga eso na taro.

1. II Koronica 4:5-12: Na 4:1-12 e no kina na vakasama bibi me kilai taumada ni bera nida goleva na veitikina ka tarava [13-51]. 1. Sa tukuna ko

Paula na veika baleti koya: a. Sa sega sara ni yalo lailai e nai lesilesi se nai tavi sa kacivi kina me vaka na loloma levu ni Kalou ka vakavuna me vakabulai kina, ka sa sega sara ni guilecava rawa. Ena vuku ga ni nona vakila na cecere kei na titobu ni loloma oqo, sa na vakayacora tikoga kina na nonai lesilesi mai Vua na Kalou, ka me vakaraitaka na loloma soli wale oqo ena vo ni nona bula taucoko. II. Tarava, sa golevi ira na vakacacani koya ena nona veiqaravi: a. Ko ira na saqati koya era sa beitaki Paula enai vakavuvuli e vunautaka ni sega ni ko ya nai tukutuku dina. Sa muria eso nai vadi vakavuku me vagolea kina na nodra bula na tamata. b. Sa dusia ko Paula ni ko ira oqo era sa kauta vakatani na Kosipeli ea vunautaka. E vuqa vei ira era sa vakadidivarataki ira ki nai tukutuku dina. A cava ena yacovi ira? Sa ka ni rarawa ni Vunica ga sa vakamatabokotaki ira se vakadidivarataki ira mera kila ka vakabauta na dina ni Tukutuku Vinaka, me vaka sa vunautaka tiko. Na leqa levu ga ni sa veiwaki tu na nodra vakasama na kai Koronica, e tu eso nai vakavuvuli makawa ka vakakina nai vakavuvuli vakaJiu eso, era sa usuraki mai mera muria ka me vinaka kina na nodra vakabauta vaKarisito. Ko Paula sa dusia ga na cecere ni kena vunautaki ka vakabauti na dodonu ni veika me baleti Jisu, ena Nona mate, na Nona tucake tale kei na noda vakabauta na cecere ni Nona loloma ni veivakabulai. Na 7-15 sa vakabibitaka ko Paula ni tamata kece e bula tiko e vuravura ena sotava na veivala ni bula vakatamata, nai valavalaca ena dua na yasana, ia, na noda bula ka tu vata kei Jisu ena vakasucuma mai na bula savasava. Sa kenai balebale ni rau kune vata tiko na bula dredre vakatamata kei na bula vakayalo vaKalou ena veisiga kece. Sa kila ko Paula ni na dua na siga ena cava kina na veiqaravi e vuravura, ia ena qai tomana yani nai solisoli ena sala ni bula vata kei Jisu ka tawa mudu. Ena noda bula ena veisiga ena vuravura oqo meda yalodei *ka meda kakua ni soro koso ga ni sa dredre na sala, ka sa voravora se vutu, se eda vakamaduataki enai lakolako oqo; kevaka e da vakararavi tikoga ki na veika vakaoqo, eda na mate dina ga. Tovolea ga mo rai basikata na veika dredre kece oqo, ka raica yani ena mata ni vakabauta na veivakalougatataki kei na vakacegu sa wawa tu, me vaka sa yalataka na Kalou me nodra, se me nomu, se me noda, se ko ira kece era sa gumutua. Ena liu na kauveilatai qai muri na noda vakaisalataki, se 'ke sega na kauveilatai, ena sega na noda vakaisalataki, [No Cross, No Crown]. Vakadeitaka tale mada na veivakasama oqo: 1. Sa dau vukei keda meda kila ni sala dredre [raica nona temaki na Turaga ena Maciu 4: 1-11; Luke 4:1-13], oqori ea muria ko Jisu [na cola kauveilatai ka muri Jisu e sega ni ka mamada ga, ea sotavi kina na veika dredre me yacova na mate]; 2. Sa dau vukei keda na Turaga meda kakua sara ni dokadokataka na veika eda sa rawata, ia sa vakavulici keda ga meda yalo malumalumu; 3. Sa vukei keda meda rai yani ki liu, meda rai sivita na bula*

rarawa oqo, ki na bula vakacegu, na bula reki, na bula tawa mudu kei nai Taukei ni bula tawa mudu...na Kalou. 4. Sai vakadei kai vakadinadina ni noda vakabauta na noda tudei, mera raica se vakadinadina kina ko ira era tu tikivi keda ka ra na vakataroga ka vuli mai kina, ka mera lesu mai ka vakabauta talega. 5. Ni da lako sivita na veika dredre ena veisiga, sa dua na tukuni yalo vinaka [personal testimony], ka mera raica na tamata ni sa vaka ko ya na salavata kei Jisu; ena marautaka na Kalou na bula vaka ko ya. *III.* Sa vakadeitaka ko Paula ni da sa yacova sara nai otioi ni kalawa ena noda bula, ka sa tu mai kina na mate, se na leqa [baranisavu], sa vakadeitaki keda eda sa vakabauta na Kalou ni sa dei tu ga na nodai Nuinui. Sa matata vinaka ni yagoda oqo ena sotava na rarawa, na vuca se na mate; ia, na Kalou sa sega sara ni laivi keda. Baleta ni sa vakadeitaka ko Jisu ni a mate ka tucake tale mai na mate, oi keda talega eda na yacova na tucake tale mai na mate, ko ya na bula tawa mudu ena vuku ga ni noda vakabauti Jisu. Sa kenai balebale ko ya ena bula vakayago oqo ena veisiga, ni da sa vakabauta na Kalou, ena Nona a vakaturi Jisu cake mai na mate, sa soli oti tu vei keda na bula tawa mudu, ena bula vakayago ka yalani oqo. *IV.* Ni tarai keda na veika dredre ka vakadeitaka na noda na mate vakayago, meda yalodei ga ni sai koya ko ya na veika e tu ena bula oqo: nai valavalaca, na mavoa, na rarawa kei na mate. Sa dei tu na nodai Nuinui ko Karisito, ea tucake tale mai na mate ka sa bula tikoga. Eda sega ni vakanuinui ena veika e laurai, ia eda vakanuinui ena veika e sega ni laurai, [raica na Iperiu 11:1ff]. *V.* Enai vakavuvuli vaKirisiki, me vaka mai Koronica, era sega ni vakabauta na ‘tucake tale ni yago vakayalo,’ [bodily resurrection]. Era vakabauta ga na tawamudu ni yalo [immortality of the soul], sa kenai balebale ko ya, ni sa mate na tamata sa galala na yalo se lako yani na ‘yalona’ [soul] ki na bula tawa mudu. Ia nai VT sa vakatatavuvulitaka ni yago kei na yalo e sega ni rau veitawasei tawamudu, ia erau na veisotari tale, [resurrection of the body]. Sa vakamacalataka vakamatata oqo ko Paula ena I Koronica 15: 46-58. Ena 5:1 sa matata sara kina e nai vakamacala nei Paula ni yagoda sa bula vakayago tiko oqo ena ‘vale vakavuravura o koya sa vakacevaceva,’ sa na veisau ni sa yaco na tucake tale mai na mate ki na vale ‘sa dua na neitou mai Vua na Kalou, a vale sa sega ni caka e na liga, sa sega ni rusa rawa mai lomalagi.’ Sa kenai balebale: sa sega ni ‘luvawale,’ tu na yalo, ia sa vakayagotaka, se sa vakaisulutaka na Kalou ena yago ni tucake tale mai na mate. *Raica ga ka veitalanoataka na yagoi Jisu ka tucake tale mai na mate, e curu ena katuba sogo, e laurai, eratou tarai koya na tisaipeli, e kana, gunu ka vosa ka sega ni dua ga na yalo bula, [raica na Filipai 3:21; Vakatakila 21:4; Joni 20-21].* E ulutaga vinaka ni veitalanoa!

D. Ai Vakamacala lekaleka me baleta nai vola se Kosipeli nei Marika: O cei ko Marika? E tolu na yacana: Marika [Marcus] na yacana vakaLatini [Roma], Joni se Jone [Johannan- God has shown grace-Sa vakaraitaka na Kalou nona loloma savu], na yacana vakaIperiu kei Kolobodatoluse [Colobodactoluse -stubby fingers-qaqalo lelevu ka lekaleka] na yacana vaKirisi. Na yaca Jone Marika e yaca vakayagataki vakalevu [common names] ka so na gauna e nai VT e vakayagataki ga e dua na yaca, Jone se Marika, ena yaga me vakuri tale na yacana baleta ga ni vica tiko na Joni se Marika se Joni Marika enai VT kei na i tukutuku ni lotu taumada. Ko ira na DauniVT e duidui na nodra i vakamacala me baleta na yaca Jone Marika. Baleta ni dau kacivi ena yacana vakaRoma Marika, e rairai e dua e toka vinaka. Eda kila ga ni dua na vale levu nei tinana ko Meri e Jerusalemi era dau soqo kina ko Jisu kei na nona tisaipeli kei ira na vakabauta. [Na cauravou a tomani Jisu kei iratou na tisaipeli ki Kecisemani [Marka 14:51,52] e dreti laivi vua nai tutuvi ka ni luvaiwale tu...e rairai e dua ga e yadra cecekala mai me tiko ga ena gauna ni masumasu ka rogoca tiko na masu nei Jisu niratou a moce na tisaipeli, e rairai eratou lako maii nona vale ko Jisu na nona tisaipeli]. Ko ira na lewe 120 era a tiko ena dua na vale levu, na vale a ceguvi iratou kina ko Jisu ena Yalo Tabu [Joni 20], se e a sovaraki kina na Yalo Tabu [Cakacaka 2:1ff]; na vale ni soqo ni sa tucake tale mai na mate ka rairai kina ko Jisu. Sa rairai o koya ga na vale oqo nei Meri kei Jone Kolobodatoluse Marika. A vola ko Joni Marika [Cakacaka 12:12, 13:13] nai tokani nei Panapasa kei Paula. Dina ga ni rau a veileti kina ko Panapasa kei Paula, e muri sai tokani nei Paula, ni a vesu tu mai Roma [Kolosa 4:10; Filimoni 24; 2 Timoci 4:11]. A volai mai Roma ena loma ni 55-65 AD/ACE kai matai ni Kosipeli a volai. Baleta ni a volai mai Roma, e nanumi ni yu ni tukutuku nei Marika ko Pita, nai tokani ka tisaipeli nei Jisu. E a nanumi taumada me vakatokai ga me Kosipeli nei Pita. E vica nai tukutuku me baleti Pita, vakauasivi nona malumalumu, me vaka na ‘Lako tani ki dakuqu, Setani...’ [8:33]. Ko Maciu e vola na bibi ni nona vakatutusa ko Pita, Maciu 16 me baleta ni ko Jisu na Karisito, na Luve ni Kalou kei na vakasama ni vei Pita a kaya kina ko Jisu, ‘ena dela ni vatu oqo au na tara kina nai soqosoqo lewe ni lotu.’[E duidui na vakadewa ni tikina oqo mai na Lotu Katolika vakaRoma kei keda na veimatalotu eso [Protestant churches]. O Pita e a sota ga kei Jisu mai na nona veipapitaisotaki ko Joni; a papitaiso talega kina ko Pita. Mai na Joritani ga e tekivu kina na Kosipeli nei Marika, na vanua ga ka tekivu kina ko Pita. E sega enai vola nei Marika na i tutuktuku ni sucu nei Jisu se na nona gauna ni gone, ia sa tekivusa sara ena nona tukuna na Matanitu ni kalou ka laki tini ena kauveilatai. Nai tinitini ni vola ena wase 16 e veiletitaki vakalevu, e tolu na kena nanuma: 1. Yala ga ena 16:1-8 ena dua nai yatuvosa ka sega ni vakaoti baleta ni tini ga ena ‘afraid of...’ rerevaka..’sa qai tini vinaka e

muri vei ira eso me vaka e volai 'niratou sa rere'. 2. Vakuri ena 16:9-20 ka sa matata vinaka ni kau mai na veivakasama oqo e muri sara me taucoko kina na vakasama me vaka na vo ni Kosipeli, ko ya me tini ena tucake tale, na qaqa ni sa rairai veiiratou na tisaipeli, na nona kaucake ki lomalagi, na yalataki ni nona na lesu tale mai kei na nodratou talai me tukuna nai Tukutuku Vinaka ni veivakabulai. 3. Ka tolu ni otioti e vakuria ga na tikina e 8, ena 9 kei na 10 me vaka oqo: 'Eratou sa lako yani vakatotolo na marama ka tukutuku vei Pita kei iratou nonai tokani na vuku ni veika sa yaco. Sa oti koya, sa talai iratou na nona tisaipeli ko Jisu ki na tokalau kei na ra me tukuna nai tukutuku tawa mudu ka savasava mera rogoca na tamata ka vakabulai kina ka tawa mudu'. Baleta ni vakaoqo na kenai tinitini, eso na vakavakatu e lako mai: 1. Ni sega ni vinakata ko Pita me dusi ni taleitaki koya taudua ga ko Jisu [favour] ka tukuni na veika baleti koya me vaka ni a rairai taudua ga vua ko Jisu [IKoronica 15], e a dresuka laivi. 2. E so era kaya ni rairai kama na kenai otioti ena kena kama ko Roma...oqori e so ga na vakasama ena veigauna. Ko iratou na vo ni Kosipeli eratou tautauri mai vei Marika, ia ko Marika e levu taudua na caka mana nei Jisu e vola. E sega ni vakabibitaka ko Marika nai vakamacala se nai vakavuvuli nei Jisu, ia sa levu ga nona vakabibitaka na cakacaka ni veivakabulai nei Jisu. Nai naki levu ga ni Kosipeli nei Marika me tukuna se ko cei oqo ko Jisu, bibi na nona cakacaka ka vica ga na nonai vakavuvuli me vaka eda raica ena wase 13. Ko Jisu a lako mai me veivakabulai ka solia nona bula ena vukuda na lewe vuqa [10:45].

1.Marika 2:21-3:6: Mai na tikina 12ff na nodratou digitaki na tisaipeli e 12, ka tukuni na dui yacadratou kei na nodratoui tavi: na vunautaki ni tukutuku vinaka ena kaukauwa ni Kalou, na vakasavi tani ni yalo velavela. Sa levu cake mai na veisaqa mai vei ira nai liuliu ni lotu. Sa sega ni vakatara ko Jisu me cala na Nona kilai mai vei ira na tevero era via kacivaki Koya kei ira na lewe vuqa. Era sa levu ga era via rogoci Koya ka muri Koya. Ena tikina 20, sa sega ni rawa mada ga ni dabe me kana nira sa gadrevi Koya na tamata. Ia, era sa talai mai Jerusalemi na mai veisaqasaqa ka mai beitaki Jisu ni sa curumi Koya ko Pelisepupi [Setani], na nodra tui na tevero. Oqo li na kaukauwa e vakasavi ira kina na tevero? Ko ya na taro? **II. Ko iratou mada ga na wekana, lewe ni matavuvale, se ko ira era voleka Vua era nanuma cala talega me baleti Jisu, ka ra kaya talega ni sa rairai leqa na Nona vakasama, ka sa yaco me dua vei ira sa gole tani nai tovo ni Nona vakabauta. Era sa vinakata mera mai kauti Jisu laivi. **III. Vei ira na talai mai Jerusalemi, sa kaya kina ko Jisu ni sega ni dodonu mera veivala ga vakataki ira nai to nei Setani, ke yaco vaka kina, ena kavoro ka tawase na matanitu nei Setani. Ke veivala e dua na vuvale ena tawase talega na vuvale ko ya, ka sega ni tudei,****

ena vaka talega kina e dua na matanitu. Na ravuravu e dua sai naki ca, se ena kena basuki e dua na vale me ia kina na butako, ena vesuka mada nai taukei ni vale ka vakamalumulumutaka, enai qai butako rawa? Ena sega kina ni rawa mera kaya ni vakasavi ira na tevero ko Jisu ena kaukauwa nei Pelisepupi, se ena kaukauwa nei Setani. E sega ni rawa me rau veivala ga vakataki rau e rua nai tokani i Setani me rau rawa ni qaqa kina, ia me rau duavata ga erau na qai qaqa kina. Sa matata sara ni vakayagataka ko Jisu e dua na kaukauwa e to tani. Ko Jisu sa vakayagataka na kaukauwa ni Kalou. IV. E dua nai valavalaca levu ka sega ni bokoci rawa ka tukuni eke, sai koya nai valavalaca ki na Yalo Tabu? A cava na kenai balebale? Meda raica mada na kenai vakamacala oqo: Sa bera ni sovaraki na Yalo Tabu, me vaka eda kila ni a qai yaco ena siga ni Penitiko, eke [context] sa laurai mada ga nai balebale ni Yalo Tabu enai VTM, ka rua na kena vakasama: dua: Na Yalo Tabu sa vakaraitaka na dina vua na Kalou; rua, Na Yalo Tabu sa solia na kila vua na tamata me kila na nona raica na dina. 1. Ni sega ni via kila na tamata na cakacaka ni Kalou ena nona vakasama kei na nona bula ka vakalecalecava ga, ena qai vakayalia vakadua sara na nona bula. *Ni dua e tiko vakabalavu ena butobuto, ena vakayalia nai solisoli ni rai ni matana. Ni dua e daudavo no ga ena nona bula taucoko ka sega ni vakayagataka na yavana me lako kina, ena vakayalia na kaukauwa ni yavana me lako kina. Ko koya e vakayalia na nona kila na kaukauwa ni Kalou ena nona cakacaka se ena nona bula, ena lecava vakadua. Sa na yaco me kaya ni sa vinaka na ca. Sa rawa me kaya ni raica na cakacaka veivakurabuitaki ni Kalou me cakacaka nei Setani?* 2. A cava e sega ni bokoci rawa kina nai valavalaca ko ya? Kevaka ga e dua sa kaya ni ‘ca na veika vinaka’ sa kenai balebale ga ni sa yacova e dua na buturara ni bula vakaloloma [moral decay]. Ni mai vakatokai na ‘liatamata nei Jisu’ me we ni ligai Setani,’ se na ‘lia tamatai Setani,’ sa yawa sara na vanua e tu kina. Ni yacova na tamata nai tutu ni bula vakaoqo, ena boto ni sauloa, sa sega dina ga ni bokoci rawa na nonai valavalaca ko ya. Na kena sala ga oqo: nai valavalaca kece e vuravura eda sa i valavalaca kina na tamata, sa dodonu meda veivutunitaka, ka kaya ni ca. Sa dei ka vakarau tu na veivosoti ni Kalou me vosoti keda ka kauti keda mai nai valavalaca eda kaya ni sega ni bokoci rawa, ia sa bokoci ga ena loloma vakitamera, loloma soliwale ni Kalou sa vakaraitaka ena vukui Jisu. *Na yalo sa sega kina na vosota ka nakita me vakayacora tikoga na ca ka sega ni kune kina na yalo ni veivutuni sa sega dina ga ni vosoti rawa, se bokoci rawa. Ko ira na lako mai era beitaki Jisu ni sega ni muria na Kalou, sa dodonu mera lewai ira mada ga. Ko ira ga era sega ni via rogoca na Kalou, sai koya ko ya nai valavalaca ki na Yalo Tabu ka sega ni bokoci rawa.* V. Sa tukuni ga eke ko tinana, ko Meri kei na tacina, sa sega ni tukuni ko Josefa, na tamana, sa rairai vakacegu yani [se mate]. Ko ira

dina ga era rogoci Jisu ka vakayacora na loma ni Kalou, ka ra sa sega ni talaidredre, sai ira dina ga ogo ena vakatokai mera tinaqu [tamaqu] ka taciqu “ ko ira yadua era na muria na loma ni Kalou, sai ira ogo na taciqu, na ganequ, se na tinaqu.”

3. Na sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods] mo rai kina; na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni ogo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna ogo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioi mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito. etc. se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara koya.

VEIKAUWAITAKI A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu?

E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo